

Exameneisen

Manuele lymfedrainage

Gezicht en lichaam

Vastgesteld door : Bestuur ANBOS

Datum : 24 april 2014

Inleiding

Voor u liggen de exameneisen voor de specialisatie Manuele lymfedrainage.

Deze eisen zijn opgesteld door ISEO Consult, op basis van het commentaar van drie deskundigen uit het vak, te weten mevrouw M. Salden, mevrouw E. Rutten en mevrouw M. Faber. In maart-augustus 2013 zijn de theoretische exameneisen herzien door MAB Onderwijskundige expertise in samenwerking met het KWC, op basis van het commentaar van mevrouw M. Salden en mevrouw D. Groen. De exameneisen zijn ter vaststelling voorgelegd aan het bestuur van ANBOS. De vaststellingsdatum vindt u op het voorblad van dit document.

Opbouw

Het document is opgebouwd uit drie delen:

- I. theoretische kennis;
- II. praktische vaardigheden;
- III. attitude / beroepshouding.

Toelating tot het examen

Om het examen 'manuele lymfedrainage op het gezicht' te mogen afleggen, dient de deelnemer te beschikken over één van de volgende diploma's:

- het MBO-diploma Schoonheidsspecialist (niveau 3);
- het Branchediploma Schoonheidsspecialist;
- een hieraan gelijkgesteld diploma, naar oordeel van de exameninstelling.

Voor toelating tot het examen 'manuele lymfedrainage op het lichaam' is bovendien vereist, dat het examen 'manuele lymfedrainage op het gezicht' al met goed gevolg is afgelegd.

Algemene toelichting

In onderstaande theoretische exameneisen wordt de theoretische kennis beschreven die de basis vormt voor het geven van theorielessen en het maken van kennisvragen.

Overall geldt: Ook de weergegeven indeling van onderwerpen en de definities van de verschillende onderwerpen zijn relevant en moeten worden toegelicht/kunnen worden bevestigd.

Relevante voorkennis

Algemeen: branche(vak)niveau 3 is vereist.

De kandidaat kan:

<p style="text-align: center;">DEEL I: Theoretische kennis</p> <p style="text-align: center;"><i>Zwart = examenstof voor zowel manuele lymfedrainage op het gezicht als manuele lymfedrainage op het lichaam</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Rood = extra examenstof voor manuele lymfedrainage op het lichaam</i></p>	<p style="text-align: center;">DEEL I: Theoretische kennis</p> <p style="text-align: center;"><i>Zwart = examenstof voor zowel manuele lymfedrainage op het gezicht als manuele lymfedrainage op het lichaam</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Rood = extra examenstof voor manuele lymfedrainage op het lichaam</i></p>
<p>1. Anatomie van het lymfevatenstelsel</p>	<p>1. Anatomie van het lymfevatenstelsel</p>
<p>1.1 Weefselspletten</p>	<p>1.1 Weefselspletten</p> <p>A. noemen waar de weefselspletten lopen</p>
<p>1.2 Lymfevaten</p> <ul style="list-style-type: none"> • endotheel, glad spierweefsel, elastisch bindweefsel • lymfecapillairen • pre-collectoren • collectoren • lymfangionen <ul style="list-style-type: none"> • kleppen • rekreceptoren • borstbuis/ductus thoracicus <ul style="list-style-type: none"> • oorsprong: cysterna chyli • uitmonding: linkervenenhoek/angulus venosus sinister • linker(onder)sleutelbeenader/vena subclavia sinistra • rechterlymfebuis/ductus lymphaticus dexter • linkerlymfebuis/ductus lymphaticus sinister 	<p>1.2 Lymfevaten</p> <p>A. de opbouw van de grote lymfevaten noemen van binnen naar buiten: endotheel, glad spierweefsel, elastisch bindweefsel</p> <p>B. de lymfevaten in de volgorde plaatsen waarin ze verlopen</p> <p>C. het weefsel noemen waaruit de wand van een lymfecapillair bestaat</p> <p>D. noemen vanuit welk systeem de lymfecapillairen vocht ontvangen</p> <p>E. het aantal lagen noemen waaruit de wand van een pre-collector bestaat</p> <p>F. het aantal lagen noemen waaruit de wand van een collector bestaat</p> <p>G. het begrip lymfangionen beschrijven</p> <p>H. noemen waar de kleppen zich bevinden</p> <p>I. noemen waar de rekreceptoren zich bevinden</p> <p>J. het verband tussen rekreceptoren en lymfedoorstroming noemen</p> <p>K. noemen waarop de rekreceptoren reageren</p> <p>L. de oorsprong van de borstbuis/ductus thoracicus noemen</p> <p>M. de uitmonding van de borstbuis/ductus thoracicus noemen</p> <p>N. noemen van welke gebieden de lymfe wordt afgevoerd door de borstbuis/ductus thoracicus</p> <p>O. de oorsprong noemen van de lymfe die uitmondt in de linkervenenhoek/de</p>

	<p>angulus venosus sinister</p> <p>P. noemen van welke uitmonding er sprake is in de linker(onder)sleutelbeenader/ vena subclavia sinistra</p> <p>Q. de lichaamsdelen noemen die behoren tot het drainagegebied van de rechterlymfebuis/ductus lymfaticus dexter</p> <p>R. de uitmonding van de rechterlymfebuis/ductus lymfaticus dexter noemen</p> <p>S. de uitmonding van de linkerlymfebuis/ductus lymfaticus sinister noemen</p>
<p>1.3 Lymfeknopen</p> <ul style="list-style-type: none"> • onderdelen <ul style="list-style-type: none"> • afferente vaten • efferente vaten • bindweefselkapsel • kiemcentrum/lymfefollikels • sinus • trabekels/trabeculum • ligging en drainagegebieden <ul style="list-style-type: none"> • oksel • elleboog, regionale lymfeknopen • lymfeknopen liesstreek ,inguinale lymfeknopen • knieholte, regionale lymfeknopen 	<p>1.3 Lymfeknopen</p> <p>A. de functie van een lymfeknoep noemen</p> <p>B. de functies van de volgende onderdelen van een lymfeknoep noemen: afferente vaten, efferente vaten, bindweefselkapsel, kiemcentrum/lymfefollikels, sinus, trabekels/trabeculum</p> <p>C. het type weefsel noemen dat voorkomt in de sinus van een lymfeknoep</p> <p>D. noemen waar de volgende lymfeknopen zich bevinden en vanuit welk gebied zij de lymfe afvoeren: oksel, regionale lymfeknopen (waaronder elleboog en knieholte), inguinale lymfeknopen (waaronder lymfeknopen liesstreek)</p>
<p>1.4 Borstklier/thymus</p>	<p>1.4 Borstklier/thymus</p> <p>A. noemen waar de borstklier/thymus zich bevindt</p> <p>B. het hoofdbestanddeel van de borstklier/thymus noemen</p> <p>C. de functies van de borstklier/thymus noemen</p>
<p>1.5 Milt</p>	<p>1.5 Milt</p> <p>A. noemen waar de milt zich bevindt</p> <p>B. de bestanddelen van de milt noemen</p>

	C. de functies van de milt noemen
<p>1.6 Anatomische begrippen</p> <ul style="list-style-type: none"> • cervicaal, thoracaal, lumbaal, sacraal, iliacaal • proximaal, distaal, mediaal, lateraal, centraal, perifeer, ventraal, dorsaal, caudaal, craniaal 	<p>1.6 Anatomische begrippen</p> <p>A. de betekenis noemen van de volgende anatomische begrippen: cervicaal, thoracaal, lumbaal, sacraal, iliacaal, proximaal, distaal, mediaal, lateraal, centraal, perifeer, ventraal, dorsaal., caudaal, craniaal</p>
<p>1.7 Lymfetermina</p> <ul style="list-style-type: none"> • arm <ul style="list-style-type: none"> • bovenarm <ul style="list-style-type: none"> • dorsolateraal • dorsomediaal • middelste territorium • onderarm <ul style="list-style-type: none"> • ellepijzijde/ulnair • spaakbeenzijde/radiaal • middelste territorium • been <ul style="list-style-type: none"> • bovenbeen <ul style="list-style-type: none"> • dorsolateraal • dorsomediaal • ventromediaal • onderbeen <ul style="list-style-type: none"> • dorsolateraal • ventromediaal • romp <ul style="list-style-type: none"> • boven de navel/bekkenrand <ul style="list-style-type: none"> • rompwand voor- en achterzijde rechtslateraal • rompwand voor- en achterzijde linkslateraal • onder de navel/bekkenrand 	<p>1.7 Lymfetermina</p> <p>A. de ligging en afvoergebieden van de volgende lymfetermina van de arm noemen: bovenarm (dorsolateraal, dorsomediaal, middelste territorium), onderarm (ellepijzijde/ulnair, spaakbeenzijde/radiaal, middelste territorium)</p> <p>B. de ligging en afvoergebieden van de volgende lymfetermina van het been noemen: bovenbeen (dorsolateraal, dorsomediaal, ventromediaal), onderbeen (dorsolateraal, ventromediaal)</p> <p>C. de ligging en afvoergebieden van de volgende lymfetermina van de romp noemen: boven de navel/bekkenrand (rompwand voor- en achterzijde rechtslateraal, rompwand voor- en achterzijde linkslateraal), onder de navel/bekkenrand (rompwand voor- en achterzijde rechtslateraal, rompwand voor- en achterzijde linkslateraal)</p> <p>D. de ligging van de waterscheidingen in de huid noemen</p>

<ul style="list-style-type: none"> • rompwand voor- en achterzijde rechtslateraal • rompwand voor- en achterzijde linkslateraal • waterscheidingen 	
2. Fysiologie van het lymfevatenstelsel	2. Fysiologie van het lymfevatenstelsel
2.1 Lymfe <ul style="list-style-type: none"> • perifere lymfe • centrale lymfe 	2.1 Lymfe <ol style="list-style-type: none"> A. de functies van het lymfestelsel noemen B. de stoffen noemen die via het lymfesysteem worden afgevoerd C. de bestanddelen noemen van perifere en centrale lymfe en de verschillen hiertussen D. noemen waar in het lichaam de eiwitconcentratie in de lymfe het hoogst is
2.2 Lymfecirculatie	2.2 Lymfecirculatie <ol style="list-style-type: none"> A. factoren noemen die de lymfecirculatie beïnvloeden
2.3 Verschillen en overeenkomsten lymfestelsel en veneuze stelsel	2.3 Verschillen en overeenkomsten lymfestelsel en veneuze stelsel <ol style="list-style-type: none"> A. verschillen en overeenkomsten tussen lymfe en bloed noemen B. verschillen en overeenkomsten tussen het lymfestelsel en het veneuze stelsel noemen
2.4 Lymfoïde cellen <ul style="list-style-type: none"> • B-lymfocyten • T-lymfocyten 	2.4 Lymfoïde cellen <ol style="list-style-type: none"> A. de plaats van aanmaak, de functie en de plaats van rijping noemen van de volgende lymfoïde cellen: B-lymfocyten, T-lymfocyten B. de rol bij de humorale immuniteit en bij de cellulaire immuniteit beschrijven van de volgende lymfoïde cellen: B-lymfocyten, T-lymfocyten
2.5 Homeostase/homeostasis <ul style="list-style-type: none"> • ontstaan • invloed van het lymfesysteem op homeostase/homeostasis 	2.5 Homeostase/homeostasis <ol style="list-style-type: none"> A. het ontstaan van homeostase/homeostasis beschrijven B. de invloed van het lymfesysteem op homeostase/homeostasis beschrijven

<p>2.6 Transplantaten</p> <ul style="list-style-type: none"> • vrije transplantaten • gesteelde transplantaten • vrije flappen 	
<p>3. Waterhuishouding</p>	<p>3. Waterhuishouding</p>
<p>3.1 Vochtverdeling in het lichaam</p> <ul style="list-style-type: none"> • intracellulair vocht • extracellulair vocht <ul style="list-style-type: none"> • interstitieel vocht • intravasculair vocht 	<p>3.1 Vochtverdeling in het lichaam</p> <p>A. de verdeling in de volgende soorten vocht beschrijven: intracellulair vocht, extracellulair vocht (waaronder interstitieel vocht, intravasculair vocht)</p> <p>B. noemen welke soort vocht het meest voorkomt in het menselijk lichaam</p>
<p>3.2 Processen op capillair niveau</p> <ul style="list-style-type: none"> • diffusie • filtratie • osmose • resorptie 	<p>3.2 Processen op capillair niveau</p> <p>A. van de volgende processen op capillair niveau de werking en de gevolgen beschrijven: diffusie, filtratie, osmose, resorptie</p>
<p>3.3 Krachten op capillair niveau</p> <ul style="list-style-type: none"> • hydrostatische druk • weefseldruk • osmotische druk/colloïd-osmotische druk in de capillairen • osmotische druk/colloïd-osmotische druk in het weefsel 	<p>3.3 Krachten op capillair niveau</p> <p>A. van de volgende krachten op capillair niveau het ontstaan en de invloed op diffusie, filtratie, osmose en resorptie noemen: hydrostatische druk, weefseldruk, osmotische druk/colloïd-osmotische druk in de capillairen, osmotische druk/colloïd-osmotische druk in het weefsel</p>
<p>4. Pathologie</p>	<p>4. Pathologie</p>
<p>4.1 Oedeem</p> <ul style="list-style-type: none"> • lymfodynamisch oedeem <ul style="list-style-type: none"> • idiopathisch • hormonaal 	<p>4.1 Oedeem</p> <p>A. de algemene oorzaken en kenmerken en de invloed van lymfodynamisch oedeem noemen</p> <p>B. de specifieke oorzaken en kenmerken van de volgende vormen van</p>

<ul style="list-style-type: none"> • lipo-oedeem/lipoedeem • vasculair • stofwisseling • lymfostatisch oedeem <ul style="list-style-type: none"> • congenitaal • verworven 	<p>lymfodynamisch oedeem noemen: idiopatisch oedeem, hormonaal oedeem, vasculair oedeem, stofwisselingsoedeem</p> <p>C. de specifieke oorzaken en kenmerken van de volgende vorm van lymfodynamisch oedeem noemen: lipo-oedeem/lipoedeem</p> <p>D. de algemene oorzaken en kenmerken en de invloed van lymfostatisch oedeem noemen</p> <p>E. de specifieke oorzaken en kenmerken van de volgende vormen van lymfostatisch oedeem noemen: congenitaal lymfostatisch oedeem, verworven lymfostatisch oedeem</p>
<p>5. Indicaties</p>	<p>5. Indicaties</p>
<p>5.1 Acne</p>	<p>5.1 Acne</p> <p>A. van acne de algemene oorzaken noemen en beschrijven wat er kan veranderen aan de acne als deze wordt behandeld met manuele lymfedrainage</p>
<p>5.2 Degeneratie van de huid</p> <ul style="list-style-type: none"> • panniculose • striae • atrofie 	<p>5.2 Degeneratie van de huid</p> <p>A. van degeneratie van de huid in het algemeen de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen</p> <p>B. van de volgende vormen van degeneratie de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen: panniculose, striae</p> <p>C. van de volgende vorm van degeneratie de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen: atrofie</p>
<p>5.3 Hematomen</p>	<p>5.3 Hematomen</p> <p>A. van hematomen de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen</p>
<p>5.4 Gestuwde huid/stuwing</p>	<p>5.4 Gestuwde huid/stuwing</p> <p>A. van gestuwde huid de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende</p>

	factoren noemen
5.5 Littekens	5.5 Littekens A. van littekens de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen
5.6 Periode na een zwangerschap	5.6 Periode na een zwangerschap A. beschrijven waarom in de periode na een zwangerschap manuele lymfedrainage gegeven kan worden
5.7 Rosacea	5.7 Rosacea A. van rosacea de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen
5.8 Rusteloze benen/restless legs	5.8 Rusteloze benen/restless legs A. van rusteloze benen/restless legs de oorzaken, kenmerken en beïnvloedende factoren noemen
5.9 Stress en stressgerelateerde klachten	5.9 Stress en stressgerelateerde klachten A. van stress en stressgerelateerde klachten de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen
5.10 Teleangiëctasieën	5.10 Teleangiëctasieën A. van teleangiëctasieën de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen
5.11 Verbrandingen	5.11 Verbrandingen A. van verbrandingen de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen
5.12 Vermageringskuren	5.12 Vermageringskuren

	A. van vermageringskuren de kenmerken en beïnvloedende factoren noemen
5.13 Reinigingskuren	5.13 Reinigingskuren A. van reinigingskuren de kenmerken en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven waarom manuele lymfedrainage gegeven kan worden
5.14 Versterking van het immuunsysteem	5.14 Versterking van het immuunsysteem A. van de versterking van het immuunsysteem de kenmerken en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven waarom manuele lymfedrainage gegeven kan worden
5.15 Wallen onder de ogen	5.15 Wallen onder de ogen A. van wallen onder de ogen de oorzaken, kenmerken en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven waarom manuele lymfedrainage gegeven kan worden
5.16 Nabehandeling van laserverbranding	5.16 Nabehandeling van laserverbranding A. van nabehandeling van laserverbranding de kenmerken en beïnvloedende factoren noemen
5.17 Voor/nabehandeling cosmetische chirurgische ingrepen <ul style="list-style-type: none"> • gezicht <ul style="list-style-type: none"> • ooglidcorrectie • facelift ▪ lichaam <ul style="list-style-type: none"> • liposuctie • buikwandcorrectie • mamma-correctie (borstverkleining/vergroting) 	5.17 Voor/nabehandeling cosmetische chirurgische ingrepen A. van de voor/nabehandeling van de volgende cosmetisch chirurgische ingrepen in het gezicht de kenmerken en beïnvloedende factoren noemen: ooglidcorrectie, facelift B. van de voor/nabehandeling van de volgende cosmetisch chirurgische ingrepen op het lichaam de kenmerken en beïnvloedende factoren noemen: liposuctie, buikwandcorrectie, mamma-correctie (borstverkleining/vergroting)
6. Absolute contra-indicaties	6. Absolute contra-indicaties

<p>6.1 Acute ontstekingen</p>	<p>6.1 Acute ontstekingen</p> <p>A. van acute ontstekingen de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven welk risico ontstaat als manuele lymfedrainage toch wordt toegepast</p>
<p>6.2 (Acute) trombose</p>	<p>6.2 (Acute) trombose</p> <p>A. van (acute) trombose de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven welk risico ontstaat als manuele lymfedrainage toch wordt toegepast</p>
<p>6.3 Aderverkalking</p>	<p>6.3 Aderverkalking</p> <p>A. van aderverkalking de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven welk risico ontstaat als manuele lymfedrainage toch wordt toegepast</p>
<p>6.4 Bloederziekte/hemofilie</p>	<p>6.4 Bloederziekte/hemofilie</p> <p>A. van bloederziekte/hemofilie de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven welk risico ontstaat als manuele lymfedrainage toch wordt toegepast</p>
<p>6.5 Hartfalen</p>	<p>6.5 Hartfalen</p> <p>A. van hartfalen de oorzaken, kenmerken en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven welk risico ontstaat als manuele lymfedrainage toch wordt toegepast</p>
<p>6.6 Kanker</p>	<p>6.6 Kanker</p> <p>A. van kanker de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven welk risico ontstaat als manuele lymfedrainage toch wordt toegepast</p>
<p>6.7 Koorts</p>	<p>6.7 Koorts</p>

	<p>A. van koorts de oorzaken, kenmerken en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven welk risico ontstaat als manuele lymfedrainage toch wordt toegepast</p>
6.8 Nierfalen	<p>6.8 Nierfalen</p> <p>A. van nierfalen de oorzaken, kenmerken en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven welk risico ontstaat als manuele lymfedrainage toch wordt toegepast</p>
6.9 Premaligne tumoren	<p>6.9 Premaligne tumoren</p> <p>A. van premaligne tumoren de oorzaken, kenmerken en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven welk risico ontstaat als manuele lymfedrainage toch wordt toegepast</p>
7. Relatieve contra-indicaties	7. Relatieve contra-indicaties
7.1 Astma	<p>7.1 Astma</p> <p>A. van astma de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven onder welke voorwaarden manuele lymfedrainage mag worden toegepast en welk risico daarbij bestaat</p>
7.2 Chronische ontstekingen	<p>7.2 Chronische ontstekingen</p> <p>A. van chronische ontstekingen de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven onder welke voorwaarden manuele lymfedrainage mag worden toegepast en welk risico daarbij bestaat</p>
7.3 Suikerziekte/diabetes mellitus	<p>7.3 Suikerziekte/diabetes mellitus</p> <p>A. van suikerziekte/diabetes mellitus de oorzaken, kenmerken en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven onder welke voorwaarden manuele lymfedrainage mag worden toegepast en welk risico daarbij bestaat</p>

<p>7.4 Disfunctie van de schildklier</p>	<p>7.4 Disfunctie van de schildklier</p> <p>A. van disfunctie van de schildklier de oorzaken, kenmerken en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven onder welke voorwaarden manuele lymfedrainage mag worden toegepast en welk risico daarbij bestaat</p>
<p>7.5 Eczeem</p>	<p>7.5 Eczeem</p> <p>A. van eczeem de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven onder welke voorwaarden manuele lymfedrainage mag worden toegepast en welk risico daarbij bestaat</p>
<p>7.6 Hartafwijkingen</p>	<p>7.6 Hartafwijkingen</p> <p>A. van hartafwijkingen de oorzaken, kenmerken en beïnvloedende factoren noemen en onder welke voorwaarden manuele lymfedrainage mag worden toegepast en welk risico daarbij bestaat</p>
<p>7.7 Infecties</p> <ul style="list-style-type: none"> • bacteriële infecties • parasitaire infecties • schimmelinfecties • virale infecties 	<p>7.7 Infecties</p> <p>A. van de volgende soorten infecties de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven onder welke voorwaarden manuele lymfedrainage mag worden toegepast en welk risico daarbij bestaat: bacteriële infecties, parasitaire infecties, schimmelinfecties, virale infecties</p>
<p>7.8 Lage bloeddruk</p>	<p>7.8 Lage bloeddruk</p> <p>A. van lage bloeddruk de oorzaken, kenmerken en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven onder welke voorwaarden manuele lymfedrainage mag worden toegepast en welk risico daarbij bestaat</p>
<p>7.9 Menstruatie</p>	<p>7.9 Menstruatie</p> <p>A. van menstruatie kenmerken en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven onder welke voorwaarden manuele lymfedrainage mag worden toegepast en welk risico daarbij bestaat</p>

<p>7.10 Spataders/varices</p>	<p>7.10 Spataders/varices</p> <p>A. van spataders/varices de oorzaken, kenmerken, lokalisatie en beïnvloedende factoren noemen en beschrijven onder welke voorwaarden manuele lymfedrainage mag worden toegepast en welk risico daarbij bestaat</p>
<p>7.11 Zwangerschap</p>	<p>7.11 Zwangerschap</p> <p>A. van zwangerschap beschrijven onder welke voorwaarden manuele lymfedrainage mag worden toegepast en welk risico daarbij bestaat</p>
<p>7.12 Voor/nabehandeling cosmetische chirurgische ingrepen</p> <ul style="list-style-type: none"> • gezicht <ul style="list-style-type: none"> • laserbehandeling • lichaam <ul style="list-style-type: none"> • mamma-reconstructie (na preventieve amputatie) 	<p>7.12 Voor/nabehandeling van cosmetische chirurgische ingrepen</p> <p>A. van de voor/nabehandeling van de volgende cosmetische chirurgische ingreep in het gezicht beschrijven onder welke voorwaarden manuele lymfedrainage mag worden toegepast en welk risico daarbij bestaat: laserbehandeling</p> <p>B. van de voor/nabehandeling van de volgende cosmetische chirurgische ingreep op het lichaam beschrijven onder welke voorwaarden manuele lymfedrainage mag worden toegepast en welk risico daarbij bestaat: mamma-reconstructie (na preventieve amputatie)</p>
<p>8. Theorie van de behandeling</p>	<p>8. Theorie van de behandeling</p>
<p>8.1 Drainage</p> <ul style="list-style-type: none"> • pompbeweging • drukvariatie 	<p>8.1 Drainage</p> <p>A. de techniek van de pompbeweging beschrijven</p> <p>B. de directe en indirecte invloeden van de pompbewegingen noemen</p> <p>C. het verband tussen drukvariatie en de pompbeweging noemen</p>
<p>8.2 Invloeden van manuele lymfedrainage</p> <ul style="list-style-type: none"> • direct <ul style="list-style-type: none"> • lymfecirculatie • vochthuishouding • indirect <ul style="list-style-type: none"> • bloedvaten 	<p>8.2 Invloeden van manuele lymfedrainage</p> <p>A. de directe invloed van manuele lymfedrainage op de lymfecirculatie en de vochthuishouding beschrijven</p> <p>B. de indirecte invloed van manuele lymfedrainage op de bloedvaten, het immunologisch systeem en (de delen van het) zenuwstelsel beschrijven</p>

<ul style="list-style-type: none"> • immunologisch systeem • (delen van het) zenuwstelsel 	
<p>8.3 Effecten van een manuele lymfedrainage</p> <ul style="list-style-type: none"> • juist uitgevoerd • niet juist uitgevoerd 	<p>8.3 Effecten van een manuele lymfedrainage</p> <p>A. de effecten van een juist en een onjuist uitgevoerde manuele lymfedrainage noemen (m.b.t. de inzet als voor- en nabehandeling van medische ingrepen)</p>
<p>8.4 Massage-opbouw</p> <ul style="list-style-type: none"> • reiniging • voorbehandeling <ul style="list-style-type: none"> • warme compressen • opbouw van de massage <ul style="list-style-type: none"> • algemeen • specifiek bij bepaalde indicaties <ul style="list-style-type: none"> • ooglidcorrectie • facelift • littekens • liposuctie • buikwandcorrectie • mamma-correctie (borstverkleining/vergroting) 	<p>8.4 Massage-opbouw</p> <p>A. de reiniging voorafgaand aan de manuele lymfedrainage beschrijven</p> <p>B. een geschikte voorbehandeling noemen</p> <p>C. de algemene opbouw van de lymfedrainage beschrijven</p> <p>D. de specifieke opbouw van de lymfedrainage beschrijven en de mogelijke gevolgen van foutieve handelingen noemen bij de volgende indicaties: ooglidcorrectie, facelift, littekens</p> <p>E. de mogelijkheden van littekenbehandeling m.b.v. manuele lymfedrainage noemen</p> <p>F. de specifieke opbouw van de lymfedrainage beschrijven bij de volgende indicaties: liposuctie, buikwandcorrectie, mamma-correctie (borstverkleining/vergroting)</p>
<p>8.5 Uitvoering van de massage</p> <ul style="list-style-type: none"> • lymfeverzamelgebieden <ul style="list-style-type: none"> • terminus • profundus • linea nuchae • occiput • mondbodem • angulus • parotis 	<p>8.5 Uitvoering van de massage</p> <p>A. noemen waar de volgende lymfeverzamelgebieden zich bevinden, van welk gebied zij lymfe verzamelen, in welke volgorde de afvoer verloopt en in welke volgorde zij moeten worden behandeld: terminus, profundus, linea nuchae, occiput, mondbodem, angulus, parotis, temporalis, schoudertop/acromion, clavicula, randen musculus trapezius</p> <p>B. noemen waar de volgende lymfeverzamelgebieden zich bevinden, van welk gebied zij lymfe verzamelen, in welke volgorde de afvoer verloopt en in welke volgorde zij moeten worden behandeld: axilla, cubitus, parasternaal,</p>

- temporalis
- schouder/acromion
- clavicula
- randen musculus trapezius
- axilla
- cubitus
- parasternaal
- intercostaal
- cisterna chyli
- iliacaal
- inguinaal
- poplitea
- os sacrum
- paravertebraal
- technieken
  - ledigen lymfeknopenreeks halsgebied
  - richting van de (drainage/pomp)beweging
  - richting in opbouw
  - overgangen tussen de pomppunten
  - herhaling van grepen/omvang
  - ritme van de beweging
  - druk
    - tempo/duur van de drubbeweging t.o.v. het weefsel
    - variatie: druk en ontspanning
    - aangepaste druk
  - hand
    - handhouding
    - contactvlak
  - systeem
- handgrepen

intercostaal, cisterna chyli, iliacaal, inguinaal, poplitea, os sacrum, paravertebraal

- C. beschrijven op welke wijze de lymfeknopenreeks in het halsgebied moet worden geledigd
- D. de richting noemen waarin de behandelaar draineert tijdens de verschillende onderdelen van de massage
- E. de factor noemen die de richting van de beweging bepaalt
- F. de factor noemen die de richting in de opbouw bepaalt
- G. beschrijven hoe de overgangen tussen de pomppunten moeten verlopen
- H. noemen hoe vaak iedere greep moet worden herhaald en wat daarvan de reden is
- I. het deel van het zenuwstelsel noemen waarop het ritme van de beweging invloed heeft
- J. het verband tussen het tempo en de (oude of jonge) huid noemen
- K. het verband tussen de drukfase en de ontspanningsfase noemen
- L. noemen waarom er sprake moet zijn van aangepaste druk
- M. de juiste handhouding aangeven
- N. noemen op welk deel van de hand het accent ligt bij de pompbeweging op de verschillende lichaamsdelen
- O. het systeem van de massagetechniek beschrijven
- P. de toepassing, werkwijze en invloeden noemen van de volgende handgrepen: strijking (in één richting, rondgang, slotstrijking), vibratie, lokaal cirkelvormige beweging (hand op hand, acht vingers, acht vingertoppen/soldaatjes/soldatentechniek), draaibeweging (duimendraaibeweging, handendraaibeweging), pompbeweging, schepbeweging, combinatietechniek

<ul style="list-style-type: none"> • strijking <ul style="list-style-type: none"> • in één richting • rondgang • slotstrijking • vibratie • lokaal cirkelvormige beweging <ul style="list-style-type: none"> • hand op hand • acht vingers • acht vingertoppen/soldaatjes/soldatentechniek • draaibeweging <ul style="list-style-type: none"> • duimen • handen • pompbeweging • schepbeweging • combinatietechniek 	
<p>8.6 Nabehandeling</p>	<p>8.6 Nabehandeling</p> <p>A. de mogelijke onderdelen van de nabehandeling noemen en beschrijven wat er gebeurt als de nabehandeling niet of niet goed wordt uitgevoerd</p> <p>B. noemen welke adviezen kunnen worden gegeven bij de nabehandeling</p>

DEEL II: Praktische vaardigheden

Algemene werkproces

1. Ontvangt de cliënt
2. Voert een anamnese en onderzoek uit
3. Stelt een behandelplan op (in overleg met de cliënt) en bereidt de behandeling voor
4. Voert de behandeling gestructureerd en cliëntgericht uit
5. Bewaakt de kwaliteit, veiligheid en hygiëne tijdens de behandeling (Code van de Schoonheidsspecialist)
6. Voorkomt complicaties / grijpt zo nodig adequaat in (vraagt naar eventuele doorverwijzing / medische indicatie)
7. Evalueert de behandeling en rondt deze af
8. Adviseert de cliënt over thuisgebruik
9. Verkoopt producten en diensten
10. Reageert correct op wensen, vragen en klachten

1. Manuele lymfedrainage op het gezicht

- Reinigt de huid van gezicht, hals, nek, decolleté en schouders m.b.v. met lotion bevochtigde watten / speciale peelings
- Voert de reiniging zoveel mogelijk tweehandig symmetrisch uit, in overeenstemming met de afvoerrichtingen
- Ontspant de hand tijdens de drainerende beweging (geen scherpe hoeken in de gewrichten)
- Maakt optimaal handcontact met het weefsel
- Behandelt het gebied profundus-terminus, linea-nuchae en occiput-terminus zodanig tweehandig symmetrisch dat lymfedrainage tot stand komt
- Draineert gedurende de gehele behandeling eerst de proximale gebieden en daarna de distale gebieden
- Draineert in de richting van een tot een bepaald gebied behorende lymfeverzamelplaats
- Laat het weefsel ontspannen los in een behandelend pomppunt
- Verricht een ontspannen aanzet in het volgende punt
- Laat de overgangen tussen de separate punten ritmisch verlopen
- Voert tenminste vijf keer per separaat punt de pompbeweging uit
- Behandelt ieder gebied minimaal drie maal, of zo veel vaker als voor dit gebied functioneel is
- Voert het pompen in een cirkelvormige beweging uit, in de richting van de lymfe-afvoer
- Laat in de beweging de snelheid geleidelijk toenemen en na het passeren van de onderkant van de ronding geleidelijk afnemen
- Laat de druk geleidelijk (aangepast aan de veerkracht van het weefsel) toenemen tot een maximum van circa 30 bar en daarna geleidelijk afnemen
- Zorgt voor de juiste drukrichting aan de hand van de richting van de lymfe-afvoer
- Voltooit de beweging/ rondgang, afhankelijk van de plaats en de conditie van het weefsel, in één tot drie seconden
- Bouwt aan het einde van de beweging een nul-fase in, zodat het weefsel zich kan herstellen

2. Manuele lymfedrainage op het lichaam

- Ontspant de hand tijdens de drainerende beweging (geen scherpe hoeken in de gewrichten)
- Maakt optimaal handcontact met het weefsel
- Behandelt het gebied profundus-terminus en occiput-terminus zodanig tweehandig symmetrisch dat lymfedrainage tot stand komt
- Draineert gedurende de gehele behandeling eerst de proximale gebieden en daarna de distale gebieden

- Draineert in de richting van een tot een bepaald gebied behorende lymfeverzamelplaats
- Laat het weefsel ontspannen los in een behandelend pomppunt
- Verricht een ontspannen aanzet in het volgende punt
- Laat de overgangen tussen de separate punten ritmisch verlopen
- Voert tenminste vijf keer per separaat punt de pompbeweging uit
- Behandelt ieder gebied minimaal drie maal, of zoveel vaker als voor dit gebied functioneel is
- Voert het pompen in een halfcirkelvormige beweging uit, in de richting van de lymfe-afvoer
- Laat in de beweging de snelheid geleidelijk toenemen en geleidelijk afnemen
- Laat de druk geleidelijk (aangepast aan de veerkracht van het weefsel) toenemen tot een maximum van circa 30 bar en daarna geleidelijk afnemen
- Zorgt voor de juiste drukrichting aan de hand van de richting van de lymfe-afvoer
- Voltooit de beweging, afhankelijk van de plaats en de conditie van het weefsel, in één tot drie seconden
- Bouwt aan het einde van de beweging een rustpunt in, zodat het weefsel zich kan herstellen
- Past de druk op het weefsel aan, aan de handgreep, de plaats waar deze wordt toegepast en de conditie van het weefsel, zodat lymfedrainage tot stand komt

3. Verplichte handgrepen manuele lymfedrainage op het lichaam

3.1 Lokaal cirkelvormige beweging

- Met twee handen symmetrisch uitgevoerd op de lymfeknopen van de lies.
- Beweging wordt uitgevoerd in de afvoerrichting

3.2 Pompbeweging

- Handpalmen zijn naar beneden gericht
- Duim en vingers bewegen samen in dezelfde richting
- Polsgewricht werkt als een scharnier op een neer
- Beweging wordt met twee handen afwisselend uitgevoerd op het bovenbeen

3.3 Schepbeweging

- Handpalmen zijn naar boven gericht
- Duim en vingers bewegen samen in dezelfde richting
- Polsgewricht voert een kurkentrekkerachtige beweging uit,
- De vingers draaien in de richting van het lichaam
- De hele hand is aangesloten
- Draaipunt is het grondgewricht van de wijsvinger
- Beweging wordt op de kuit zowel links- als rechtshandig uitgevoerd

3.4 draaibeweging (handen en duimen)

- Grootvlakkige bewegingen met beide handen tegelijk uitgevoerd op de rug
- Polsgewricht gaat op en neer
- Bij het dalen van het polsgewricht komt de hele handpalm vlak op de huid te liggen
- Handpalm geeft spiraalvormige druk
- Duim maakt een cirkelvormige beweging in de richting van de lymfeafvoer
- In de fase zonder druk het polsgewricht heffen en de vier vingers gestrekt verplaatsen
- Duimen maken de draaibeweging op kleinere lichaamsoppervlakken met afwisselende bewegingen op de voetrug

DEEL III: Attitude / beroepshouding

- Handelt in alle gevallen op basis van begrip van oorzaak en gevolg bij manuele lymfedrainage
- Combineert gevoel en inzicht tijdens de behandeling bewust
- Nauwkeurig
- Bewust hygiënisch werkend
- Cliëntgericht
- Risico-mijdend
- Geconcentreerd
- Ontspannen
- Houdt relevante ontwikkelingen in het vakgebied bij

Literatuurbronnen

Lehrbuch der Manuellen Lymphdrainage nach Dr. Vodder

H. und G. Wittlinger

Uitgeverij Haug, 2001

ISBN 978-3-13-140071-0

Oedeem en oedeemtherapie

H.P.M. Verdonk

uitgeverij Bohn, Stafleu, Van Loghum, 2000

ISBN 90 313 1696 2

Leerboek voor de manuele lymfedrainage

B. en A. Hoogkamer

uitgeverij The Container 1994

ISBN 90-70502-17-8

Lymfoedeem in de praktijk,

R.J. Damstra:

uitg. SLCN, 2000

ISBN 90-805399-1-0

Huid en Lichaam

H.E. Fokke

uitg. Syntax media Arnhem, 2005

ISBN 90 774 23 079

Lymphologie

Földi en S. Kubik:

uitg. Gustav Fisher, 1993

ISBN 3 – 8304 – 0766 -1

Kompendium der Manuellen Lymphdrainage nach Dr. Vodder

R. Kasseroller:

uitg. Haug, 2002

ISBN 3 – 8304 -7147 -5

De Parasympaticus

P. Langendijk en A. van Enkhuizen:

uitg. Ankh-Hermes, 1989

ISBN 90-202-5204-6

Manuelle Lymphdrainage in der Ganzheitskosmetik

Christine Schrammek – Drusio

uitg. Medizinverlage Stuttgart, 1999

ISBN 3 – 7773 - 1307 -6

Lipoedem und Cellulitis

R.H.K. Strößenreuter

uitg. Bohn, Stafleu, Van Loghum, 2000

ISBN 3-934371-26-4

Pathologie en geneeskunde

J.H. Vrijenhoek:

uitg. Elsevier Maarssen, 1996

ISBN 9 789035 217519

Erkrankungen des Lymphgefäßsystems

H. Weissleder en Ch. Schuchhardt

uitg. Viavital, 2000

ISBN 3-934371-23-x

Hygiëne, ARBO en Milieu

Praktijkversie code van de schoonheidsspecialist

HBA Zoetermeer

ANBOS Pompmolenlaan 16 DB Woerden

ISBN: 90 5774 082 6